

KIS-793 – Emzezrannoù ar gwianten

(LM da GE – 09 04 03)

Anavezout a ran an diegi (kantabeg) a 'c'h eus rak ar c'hemmoù degaset d'ar skritur. A-zivout *emañ* e sav kudenn avat a gav din peogwir ned eo ket hepken un afer a skritur met da gentañ ur c'hraf gramadegel. Pezh arguzennoù 'c'h eus da enebiñ ouzh :

a) *Ema Yann o lenn / Emañ o lenn* (= *ema-eñ*) ha

b) *Ema Katell o lenn / Ema-hi o lenn*,

pa hañval *emañ-hi* (*ema+eñ+hi* ?) bezañ un euzhadenn din ?

(GE da LM – 21 04 03)

Heboell da ginnigadenn kemmañ skrivad *emañ*, heboell, a lavarinn, ha seul zañjerusoc'h a se. Va respont nemetañ vo goulenn diganit adlenn al lizher a gasas din Roparz HEMON d'an 29 12 63¹. Ur stroñsadenn yac'hus e voe din. Da c'houde e strivis, gant ar spered en doa enc'hwezhet din, da herzel ouzh arguzennoù reizhistorekaat GP ha ne voe ket ur stourm bihan. War grefen 'zo e plegis, Roparz HEMON diouzh e du a zivizas ober un nebeut kempennadurioù (*hen* → *e*, *en*, *hen(n)*) da skouer)² war-benn reizhistorekaat moarvat met ivez, hag eno e oa un arguzenn troet ouzh an dazont, evit pourchas loazioù d'an devezout. Skrivañ *ema* zo a dra sur distreiñ d'un henskrivad, skrivañ *ema eñ*, *ema hi* a verk ur strivadenn boentek da heboellaat, met ne zegas loaz ebet a ve diouer anezhañ gant ar skrivad *emañ*. Kemezioù estreget ar poell a vez o ren el lavar ha da gentañ kemez ar stabilded. Hag, o vont gant hent ar poell pur hag ar reizhistorekaat, da heul Roparz HEMON e 'z lakain da

¹ Sl. Lizher 073, La-08, pp. 406-408.

² Sl. KIS-290 – Ar reizhskrivadur, La-08, pp. 168-170.

verzhout “*n’eo ket 10 ger, na 100, na 1000 zoken a vefe da gemmañ, hogen 10 000 marteze*”.

(LM da GE – 26 04 05)

Hiziv e ’m eus lennet a-nevez KIS-681 e LAVAR 13 a-zivout ur geriadur divyezhek da sevel. En e lizher eus an 24 05 00 e ra YBAN anv eus ar c’hemmoù degaset er reizhskrivadur e *Geriadur An Here*. Evit bezañ kemeret perzh e skridaozañ an kez geriadur e fell din ober, da heul va lizher diwezhañ ha da respont d’ar goulennoù a raen war an dodenn-se just a-walc’h, un nebeut evezhiadennoù. Va damant ned eo tamm ebet reizhstorekaat (war se n’emaon ket a-du gant ar c’hemmoù “na zegasont netra evit a sell an devezout”) met va damant zo hini ur skolaer a glask aesaat o buhez d’e skolidi. E se n’emaon ket a-du gant YBAN evit verboù a-seurt gant *derc’hel, teurel* a zegas div gudenn : 1) hini an amloañ, 2) hini ar c’hemm sonenn diabarzh. Meizadusoc’h a-galz eo an daouadoù *delc’her/dalc’het, teuler/taolet*, h.a. E se ivez n’emaon ket a-du gant dilez an dibenn pennanor -out (*lavarout, gwelout*, h.a.) e *Geriadur An Here* e gounid -et abalamour d’ar c’hemmesk a ra ar vugale gant an adanor. An hevelep damant diougonadel ’m boa pa skriven dit a-zivout *ema, emañ, ema-hi* ha splannoc’h eo d’ar pennoù melen, gell ha rous a fizier ennomp. Ur skouer all : komz a ra YBAN eus koroll an -h-où ; a-du emañ gantañ, n’emañ tamm ebet e ’m soñj skrivañ *Roazon* war zigarez ez eus un -d- en orin ar ger ; evit *c’hwez/h* hag o deveradoù eo un tamm mat disheñvel pa c’hall ar c’hempennadurioù degas stlenn. Hennen lavaret, gouest on da heuliañ ur reolenn !

(GE da LM – 07 05 03)

Degaset on d’un emzezh. Ur fazi e voe eus va ferzh hag a-berzh skrivagnerion *Preder* plegañ (war boentoù ’zo) d’an debron kemmañ ar skrivadur a oa peg e GP. A-zivout MORDREL pa ginnige adober an doare skrivañ (kinnigoù a voe kaset da benn gant GP ha degemeret gant MORVANNOU³) e skrive din Roparz HEMON e oa tud o chom bugale o

³ Fañch MORVANNOU, kelenner e Rann ar C’heltieg e Skol veur Brest, a embannas un doare skrivañ nevez, mennet “etrerannyezhel”.

buhez pad⁴. “Kleñved yaouankiz” an nevezvrezhonegerion zo bet graet eus seurt tech da azverat furmoù ar yezh. Eno e welfen kentoc’h an azon eus kleñved kevredadel tud a dreuzlec’h war o yezh o c’hoant disevenadus da gemmañ ar bed. Liesseurt o arguzennoù goude taol : ar reizhstouarn, ar mont diouzh yezh ar bobl, an heboell, an azasaat diouzh an devezout... Ne ’m boa ket klevet c’hoazh an hini a zegasez : aesaat o buhez d’ar skolidi. Skolaer on bet araozout (evel a ouzout ne voe kaset hon bugale d’ar skol nemet e dibenn ar c’hentañ derez ha kelennet e voent ganimp er gêr) ha va skolidi ne gavent ket diaesoc’h eren *derc’hel* ha *dalc’het* eget klevout an un verb e *bout*, *on*, *emañ* pe e *gouzout*, *gouezet*, *goar*, h.a. Estreget furmel eo ereoù an ambredañ er c’hefrediñ, dreist-holl gant ar vugale, evel ma ’z eo estreget furmel an ereoù er yezh, dre eurvad : ur yezh direet d’ur boellouriezh ne ve mui lavar, met areg. Kompren a rafen un arguzenn all eus da berzh : kroget ’c’h eus da gelenn ar furmoù-se hag o dilezel bremañ a zegasfe strafuilh e spered ar vugale ; strafuilh a c’houzañvint forzh penaos, mar kendalc’hont da lenn brezhoneg, pa gavint el levrioù furmoù disheñvel diouzh ar re o devo desket er skol... Evidon, er bloavezhioù ma raen skol, ne ’m boe ezhomm da gemmañ tra er skrivadoù. Ha n’eo ket hiziv, pa skrivomp evit tud o deus paouezet a vezañ bugale, e vin tuet d’e ober — lakaet er-maez ar c’hemmoù hon eus pleget dezho, a gavomp ez eo o sammañ bremañ an hent berrañ da zaskoriñ stabilded d’hon yezh.

(LM da GE – 30 04 03)

Ar pezh a gont da gentañ evidon eo bezañ komprenet spered *Preder* a gav din, goude bezañ stignet ur ouel war an tagadennoù a-enep al luskadoù breizhek a ’m lakae diaes en deroù (an kez tagadennoù a intentan bremañ evel un taol troad salver e ’m fenn a-dreñv). Chom a ra ganin restachoù hevelebour (un nebeut reveziadennoù eus va brezhonelezh : ur BZH war revr va c’harr, deñved a ouenn Eusa, un ti-raoskl a wechall, ur wreg merourez eus aferioù an tiegezh, ur verc’h skoliet e *Diwan* !) ha mignoned er metoù-se. Skol an oadourion a ran bep Yaou noz ivez hag e c’hallan lavarout ez a ur palevarzh eus an amzer gant kelennadurezh *Preder* ; ned eo ket dic’houzvez va selaouerion eus stad ar yezh e *Diwan* hag er c’helenn dre ar brezhoneg dre

⁴ Sl. Lizheroù 102a ha 103, La-08, p. 433.

vras. Me a gav din e komprenont mat ar pezh a zisplegan dezho, ha meur a hini oa chomet bamet o klevout troidigezh lizheroù rener skolaj *Diwan Gwened* (a lavar din e vez graet skol en holl rannyezhoù en e ensavadur ha n'eo ket e gwenedeg hepken...) Evito holl eo anat e rankfe yezh ar skolioù bezañ unvan hag azas diouzh ar bed kempred.

(GE da LM – 14 05 05)

E 'z lizher eus an 30 04, dre venegiñ “reveziadennoù eus [da] vrezhonelezh” e nesaez d'un argraf manet amsklaer, hag amsklaer n'eo ket dimp hepken. Fellout a ra din komz eus an tennderioù etre krouiñ ha bezañ keodedour. E La-15 e lenni pezh a skriv Hannah ARENDT war an argraf⁵ — o teurel ar goulou kentoc'h, gwir eo, war ar blein keodedour. Deskrivañ a rez ar blegenn vuhez m'emaout ; an hent mat a gemerez : mont diwar da istor personel, kuit a ideologiezh. Heñvel e rin, kuites da 'z porodiñ gant va emzeznanoù. Me zo bet a-viskoazh ul lec'helour touet, feal ha hedro. Intret on bet betek mel va eskern gant stuzegezh va c'humun c'henidik — un hevelepted kreñv a anglevan pa 'm bez tro da gejañ gant unan bennak eus *Saint-Carreuc*. Seurt fealded divrall, kreudek, n'he deus ket serret an nor ouzh fealdedoù ken kreudek all : barzhed dizoloet e 'm c'hrennoad, SHELLEY pergen, pe graet anaoudegezh ganto, evel BONGORZ⁶ ; o barzhonegoù, o lavar zo lec'hioù ma wriziennis, ma choman gwriziennet. Ha neuze Paris, ma fonne ar boued arzel ha kefredel, ma ouezis petra eo bezañ war dalbenn ur sevenadur — ha ma stagis da vat da zeskiñ brezhoneg. E 1945 e 'm boa graet anaoudegezh e Sant-Brieg gant ur barzh, Roland de COATGOURDEN, nevez dieubet eus *Camp de Langueux* ma oa bet bac'het an emrenelourion ha diouzhtu e 'm boa prenet levrioù Roparz HEMON da zeskiñ ar yezh. Ersav romantek a-berzh ur paotr 17 vloaz boemet gant arwarzh un eztoullbac'had ? Displegadur na spir ket, dislavaret ma voe gant ar goudevezhioù. Ar re-mañ a ziskouezas e 'm boa lakaet va zroad en ul lec'h nevez, druz ha stu an atil hag ar c'hondon ennañ, peadra da vagañ gwrizioù o sankañ pell. Koulskoude, n'eo nemet tri bloaz goude ez emlakais da vat da gomz ha da skrivañ brezhoneg. Etreant, e 'm boa lennet kalzik, *Komzoù bev* hag *Istor ar bed* da gentañ penn

⁵ Sl. KIS-755 – Gwirioù mab den hervez Hannah Arendt, La-15, pp. 134-148.

⁶ Barzh gallek (1905-1970), bet ganet e Rostrenen, aozer *Les Odes Triomphales*, ha *L'Épopée infernale* savet war e zistro eus ar c'hampoù bac'h alaman.

(heuliet ivez un nebeut kentelioù dre lizher gant... Andrev MERSER⁷ e zh !) — hep bezañ klevet bomm brezhonek ebet. E Paris, e *Kêr-Vreizh*⁸ eo ez emgavis evit ar wech kentañ en ur metoù ma ne oa nemet brezhoneg (va chañs e voe kaout da gelenner Alan AL LOUARN⁹). An Eden e oa. Edo kevret daou lec'h prometus dreist : Paris hag ar brezhoneg. Evel en Eden avat e oa un Naer, ha hi kousket d'an ampoent. Evel just e metoù *Kêr-Vreizh* e veze rez d'ar meiz an atalad brezhoneger = Breizhad, koulz hag an adlakadenn anezhañ : dlead ar Breizhad zo dieubiñ Breizh — atalad hag adlakadenn nad aent ket pelloc'h eget an eriuñell. Dav merkañ evelkent e oa gwerc'hel kazel gentañ an atalad : brezhonegerion oamp. Kentañ kammed a ris diwar ar poent gwerc'hel-se eo divizout distreiñ da Vreizh o treiñ kein d'ur remzad parizian, klask gourc'hwel er brezhonegva. An Naer, an eriuñell, a oa bet arbenn va disparti diouzh an Eden, a zihunas neuze. En dezerzh ez emgavis — na Kastellin nag ar graetanvet brezhonegva ne voent, n'int bet biskoazh, lec'hioù din. E Kastellin, dre ma vrezhonegemp er gêr hag e kêr e voemp lakaet da istrogelled ha goapaet gant kêriz. Ar brezhonegva oa ur gallegva ma treuzpade da eilprezeg idiomoù o dije bet o frezegegerion mezh ouzh o anzav d'o yezh — ken anat oa ne c'hallent ket ren o buhez ganto. Ar stourm, n'eo ket ouzh an Ael met ouzh an Naer, a badas bloavezhioù. Perzh a gemeremp er c'hevarzheoù brezhonegerion — ur pennlein bep hañv oa *Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerion* ; magadur kalon (lakaet da arzel-kefredel uhel dindan werenn greskiñ an eriuñell) a gredemp kavout gant skrivagnerion an Emsav. Ar skiant dezvarn, a zleen da 'm stummadur parizian, a zeuas tamm ha tamm a-benn eus an teogerezh. Soñj 'm eus eus ul Lun Fask e Koad Kev (unan eus lidoù an Emsav oa lidañ an deiz-se el lec'h end-eeun ma oa bet muntret Yann-Vari PERROT), edon gant Morwena, gwreg Per DENEZ, dirak an engroezig a c'hortoze merenn, pa laoskis gant doñjer : “Pebezh Emsav !” Morwena, souezhet da gentañ, a savas a-du ganin. E 1962 e voe troc'het da vat an

⁷ Skolaer, difenner ar brezhoneg a-hed ar wech, en devoe ur roll blein en *Ar Falz*, dalc'hiad feuls an doare skrivañ “skolveuriek” bet savelet gant ar chaloni FALC'HUN.

⁸ Kreizenn gulturel, rue Saint-Placide, oberiant tre er bloavezhioù pemont-seikont.

⁹ Skolaer (1918-1993), gwir visioner a 'r yezh ; krennard, en doa staliet ur vouterezh dorn en ur c'hrignol eus e gelenndi evit embann traktoù brezhonek. Distro da Vreizh e 1962, e renas an amsez *Brudañ ha skignañ*.

eriunell, ac'hoel an eriunell eilemsavek, pa savjomp SADED¹⁰, Gwilherm DUBOURG, Paol KALVEZ ha me, evit lakaat en e sav un aozadur ken da stummañ ar re o defe da grouiñ ur wir vro, ken da grouiñ ur wir yezh. Seul grennoc'h an troc'h ma voe ameiñ ar gontell gant an enebiezh feuls ouzh SADED a-berzh an aozadurioù brezhonek all. Per DENEZ, goude un derou kenlabour, a bellaas o tiskleriañ ez aemp diouzh “un dialektik diaoulek” hag e wreg a embanne : “Emaint o tistrujañ ar brezhoneg.” Ambidet edo parzh eriunellek an atalad, ha ni emdennet er gilvac'h e oa ar parzh gwerc'hek anezhañ, ar brezhoneg. War un dro avat e savemp ur framm a verkemp dezhañ da bal bezañ egin ur gevredigezh vrezhon e stern ur Stad savet dre an dispac'h — avantur ESB¹¹ e voe. E se ez erlec'hiemp un eriunell nevez, tredeemsavek, ouzh an eriunell hor boa karzhet. Dre eurvad, ha bennozh d'an daelerezh (anezhañ an “dialektik diaoulek”, hegeliek-leninek, karzhet dioutañ nep pal rakgraet), e voe dezrannet ha karzhet d'e dro an erged stadelour ha kement a chome a eriunelloù “spesadel” (e ster TANABE¹²). Ha ni distro evit an eil gwech da gilvac'h ar yezh.

Evit chom e stern va saviad personel : dre berzh va hent brezhonek e 'm eus diorreet ur barr kenderc'hañ kefredel n'on ket sur e 'm dije e ziorreet dre hent unyezhek ar galleg. N'on ket barner war va barzhonegoù, met an dalvoudegezh o deus mar o deus ne vije ket bet hini ar barzhonegoù gallek a 'm dije savet mar 'm dije o savet (daoust ma 'z eus brasoc'h kevredig da droidigezhioù eget da skrid orin va barzhonegoù brezhonek). En avantur vreizhek, ar ret dispartiañ gwerc'helezh hag eriunell en deus hon degaset tamm ha tamm da ziorren ur mennoz eus mab den evel nidiad ; merkomp edo damkaniezh an nit en egin e preder Roparz HEMON pa skrive ur seikont vloaz 'zo : “Breizh a zo ur vro e-lec'h ma rank an den, bep gwech m'en deus ezhomm eus un dra bennak, *krouiñ* an dra-se e-unan.¹³” Degaset omp bet da givenebañ hevelepted soliadel (hini ar pezh a zo aze-endeo) ha hevelepted nidiadel (andoniet er c'hrouiñ). Hevelebour eo an hini a ra un tralen eus ar

¹⁰ *Strollad an deskadurezh eil derez*, a yeas en-dro e-doug un daouzek bloavezh. Kelenn a rae danvezioù liesseurt adalek ar Fizik betek an Armerzhouriezh, a live gant bloavezhioù diwezhañ an eil derez ha bloavezhioù kentañ ar skol veur.

¹¹ *Emsav stadel Breizh*, aozadur mennet dispac'hel, frammet start, dasparzhet e “kelligoù” douaregorel ; e gelaouenn, *Emsav*, a zeuas er-maez etre 1967 ha 1978.

¹² Sl. La-14, pp. 281 hh.

¹³ *Gwalarn ha Kannadig Gwalarn* 81, Eost 1935, pp. 63-64.

pezh a zo hag en diwall diouzh nep emell en lakfe en argoll — an nit etre traoù all. Hevelebour avat n'eo ket an den a ra ur bonveziad eus ar pezh a zo hag en diwall e sell d'an nit — eleze da arvar an distruj anezhañ e ser un disgorren.

Un eztaol a skiant voutin eo lavarout e ranko ar brezhoneg evit padout bezañ yezh ur gevredigezh gant ur galloud politikel a ziogelo dezhañ un dezvad kefridiel. En hevelep doare m'hon eus labouret ha ma labouromp e kalon werc'hel ar yezh d'ober anezhi ur wir yezh, e hetomp ma vo labourer e kalon werc'hel un danvez kevredigezh d'ober anezhi ur wir gevredigezh, ar brezhoneg o vezañ organek dezhi. Ar fazi, bugelek a-walc'h, a raemp e SADED hag en ESB oa sellout ar vro evel ur stagadenn hep mui d'ar yezh (hêrezh a-ziwar lerc'h Roparz HEMON — gallus oa pep tra en hunvreoù kaer !). D'ar muiañ e c'hellomp tremen gant goulakadennoù oc'h ober eus an diorren yezh azon rakreder un diorren kevredigezh — gant diwall a soliañ war ar c'houlakadenn evel pa vije ur stadadenn. Hetiñ donedigezh ur gevredigezh vrezhonek n'hon ezdalc'h ket a venel er skiant voutin, a briziañ an debegezh anezhi evel gwall izel c'hoazh. Mont pelloc'h hag erwelout aozioù poblañsel ha douaregorel zo dispegañ diouzh ar skiant voutin. An eriunell hevelebour, ouzhpenn treiñ kein d'ar skiant voutin, zo hep ijin ha hep herded — dezverk an eriunelloù — arren an tremened ne oar ken, derc'hañ ar vro da zont evel un eilad eus bro wechall.

Evit adkemer da c'herioù, e c'hallfen me ivez diskoachañ ennon “restachoù hevelebour”. Kement-se avat a ve komz hervez ur sell soliadek. Ne c'haller ober meiz war hon saviad nemet diwar-bouez erganadoù daelerezhek : me zo ha n'on ket Breizhad, me zo ha n'on ket keodedour gall, ar brezhoneg a gomzomp zo ha n'eo ket an un brezhoneg hag an teodyezhoù, h.a. ; daou vloaz 'zo hon eus bet tro da stadañ edo ivez gweladennerion diskouezadeg Mikael COÏC en ur saviad na c'halled deskriñ nemet ent daelerezhek : “bezañ ha na vezañ ar bobl a zo danevellet istor he yezh gant an diskouezadeg¹⁴”. Piv a virfe ouzhimp a garout Breizh adalek ma lakaomp dindan an anv-se ar vamm a lavar d'he mab e barzhoneg APOLLINAIRE : “*Enfant je t'ai donné ce que j'avais travaillé*¹⁵.”

¹⁴ Sl. KIS-728, La-14, p. 261.

¹⁵ Gwerzenn diwezhañ “La Porte”, *Alcools*, p. 73 in 47t emb. Gallimard, 1958.

(GC da GE – 19 05 03)

Skrivañ a rez : “*feal ha hedro*”. Hag azas eo *hedro* ? Evidon me e talvez an adanv-mañ kement hag "o treiñ aes, pe aes da dreiñ" (Da-63, p. 49) pe c'hoazh "argemmus, distabil" a-zivout an amzer, an avel (VALL., p. 772) ; ar ster diwezhañ-mañ a venegan e GEVER.¹⁶ (oc'h astenn ar ster d'ur redenn ivez).

(GE da GC – 23 05 03)

Trugarez evit bezañ merket an digunvez a glevez er c'hevarzhadur a 'm eus graet eus an daou adanv *feal* ha *hedro*. Va lakaat a rez da vont donoc'h, da zodennañ pezh a anglevan eno — da atersiñ petra eo ar fealded. “Lec'helour feal” 'm eus skrivet, pezh a zo digunvez ivez ha dislavarus pa anavezet an distaol a 'm eus embannet a bep lec'helouriezh. E gwir, chom stag a galon ouzh va c'humun c'henidik zo gouzañvadezh krenn eus va ferzh. Ha fealded a rafed eus un emzalc'h na ampleg devredad ebet, mennoud ebet ? Heñvel dra, hep mont betek kanañ evel ma rae Marilyn MONROE diwar-benn he *daddy* : “My heart is to my *Paris*”, ez on lec'helour feal ivez e-keñver ar gêr ma tremenis bloavezhioù strujus va yaouankiz — anezhi e skrive ur barzh all : “Même l'air qu'on y respire a un goût mental.” Hogen eno ivez e chom va fealded gouzañvat hag andevred. Ken lec'helour all on evit a sell lec'h pennañ va buhez, ar brezhoneg. En dro-mañ e tiskoach ar ger *lec'h* donderioù e steriegezh, nad eo ar c'hemeradur douaregorel nemet ar gwiskad gorre anezhi. Ul *lec'h* zo un dra bennak eus ar vuhez, o trebadout dre dennañ eus ar vuhez e hevelepted, resisoc'h : e dreüded, kesoutet¹⁷ ouzh ur werc'henn drael, spisoc'h : douarel — ur gumun c'henidik, oberennoù arz (n'eus ket anezho hep kesoutadur kreudek ouzh an danvez), ur yezh (a vez tra ar spered e kement ma sav enni sabr an natur : abeg zo da lavarout Et. *autochthon* "eus an douar-mañ douar end-eeun", da envel Gl. *les naturels* ar yezherion henvroat).

¹⁶ *Geriadur ar Verdeadurezh*, oberenn war ar stern.

¹⁷ Reveziadennoù all eus Br. *kesoutañ, a-gesout* a gaver e La-11, La-12, La-13, La-14, La-15 *passim* ; despizadurioù an termen a lennor e KIS-540 – Hiniendded ha treüded e preder Hans Jonas, La-11, p. 231 hag e KIS-755 – Gwirioù mab den hervez Hannah Arendt, La-15, p. 148.

Adarre e nesaomp d'ar pezh a reomp anezhañ an *diagiz*¹⁸, an *anemouez*¹⁹ ha, da heul MERLEAU-PONTY, ar *c'hreud*²⁰, ar *vro vras mut*²¹ — a c'haller moarvat envel eeunoc'h an *natur* (an ankou a viras ouzh MERLEAU-PONTY a gas da benn erbar bras e vloavezhioù diwezhañ : ergrafañ an *natur*²²). Pezh a intenter boas dre *natur*, al loened, ar gwez, ar vein, an dour... zo an astenn en dro dimp, dindan hon treid, eus hon *diagiz*, hon *anemouez*, hon *c'hreud*, eus ar *vro vras mut* n'hon c'huita ket.

Ken ez anad div zremm d'ar fealded. An eil gouzañvat : fealded d'ar weredre c'henidik, d'ar geoded ma tispakas ar spered, d'ar yezh ma annez an askre — da gement all a barzhioù *natur* a gesouter outo, a *lec'hioù* ma wrizienner pe, evit lezel al leterc'hadoù “naturel”, a *vonveziadoù*. Eben oberiat, e doare ma tegemer ar fealdedoù gouzañvat o ster, o arbenn bezañ, evel pourchaserezed bonveziad d'ar fealdedoù oberiat. A-ratozh e ran gant al liester, evit reiñ penn d'an arver a 'm eus graet eus an adanv *hedro*. Hedro eo ar fealded c'houzañvat e kement ma 'z eo fealded d'un daskenad a *lec'hioù* ha ma tro gwech ouzh unan, gwech ouzh unan all — he c'hefridi, he c'hantreizh o vezañ gwarediñ al *lec'hioù*, mirout na vent drastet gant dibaboù buhez *pagan*. Ken hedro all eo ar fealded oberiat, rak “an avel a c'hwezh d'al lec'h ma kar”, rak anrakweladus, digent dre anien eo an ober krouus, an nit, a zo e gammed kentañ an dilez eus al *lec'hioù* kennevin evit “mont hep gouzout da belec'h ez eer”. *Pagan* 'm eus adanvet an dibaboù buhez drastus d'al *lec'hioù*, pa c'hoarvezont a nac'h “mont hep gouzout da belec'h ez eer”, a nac'h treiñ

¹⁸ Sl. arverioù an termen-mañ e La-11, La-12, La-13, La-14, La-15 *passim*.

¹⁹ Luniet e voe an hanc'her Br. *anemouez* ken abred ha 1964 (sl. Da-64, pp. 14, 50, 51). Un derou divrazadur a voe graet d'an termen e 1983 dre e zigemman diouzh termen freudek an *diemouez* (sl. GBLF., ¶¶ 31, 589). Despizet e voe keal an *anemouez* e 1990 (sl. KIS-381 – Gl. *cénesthésie* [...], La-09, pp. 279-280). Sl. arverioù all eus an termen e La-09, La-10, La-11, La-12, La-13, La-14, La-15 *passim*.

²⁰ Sl. KIS-524 – Keal ar *c'hreud* e preder Merleau-Ponty, La-11, pp. 115-130, pp. 125-130 pergen.

²¹ Anv zo eus « *ar vro vras mut* » e La-11, La-12, La-13, La-14, La-15 *passim* ; sl. reveziadenn gentañ ar c'herienn e KIS-524, La-11, p. 128.

²² E paperoù MERLEAU-PONTY e voe kavet, adeget eus Meurzh 1961 (d'an 3 Mae ez ae ar prederour da anaon), an notenn-mañ : “*Mon plan : I le visible, II la Nature, III le logos* [...] la Nature comme l'autre côté de l'homme (comme chair — nullement comme « matière »)”, *Le Visible et l'Invisible*, Gallimard, 1964, p. 328 (pajenn diwezhañ dastumad an notennoù).

kein da lec'hioù ar fealded c'houzañvat, a heuliañ ar re-mañ en o linkridigezh (skouer splann a gement-se zo dirazomp bemdez gant displeberidigezh brezhoneg an hevelebourion).

Mutatis mutandis, evel ma oa sant Paol “yuzev gant ar Yuzevion, roman gant ar Romaned” (da intent : Yuzev, Roman a ouenn nevez, digent), ez omp ni ivez brezhoneger gant ar vrezhonegerion, galleger gant ar c'hallegerion, (da intent : brezhoneger, galleger o wiskañ dremmoù nevez war ar brezhoneg ha, perak ket, war ar galleg).